

DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-6-7>
УДК 378:37.033

Віктор Юрійович Стрельніков
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8822-9517>
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри філософії і економіки освіти,
Полтавська академія неперервної освіти імені М. В. Остроградського,
м. Полтава, Україна
strelnikov.poltava@gmail.com

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У науково-оглядовій статті подано формулювання мети і засобів розвитку екологічної компетентності фахівців соціальної роботи у закладах неперервної освіти, з'ясовано сутність необхідних змін у змістово-процесуальних аспектах підвищення кваліфікації фахівця соціальної роботи з екології.

Розглядаються проблеми підвищення кваліфікації фахівців соціальної роботи на основі компетентнісного підходу. Виокремлено основні операційні цілі підвищення кваліфікації з екології у закладі неперервної освіти, які полягають у оволодінні знаннями того, що природні ресурси є взаємозв'язані та обмежені; природні ресурси нерівномірно розташовані на Землі, вони впливають на рівень життя соціуму; людина активно впливає на процеси у природі, змінюючи їх; щоб зберегти для майбутніх поколінь відповідні цінності природи, необхідно взяти невідкладних заходів у природоохоронній справі; для правильного використання природних ресурсів потрібним є значний обсяг знань із різних галузей науки і технології; причиною зміни способів використання природних ресурсів стає розвиток суспільства і технологій тощо.

Ключові слова: *підвищення кваліфікації, екологічна компетентність, компетентнісний підхід, фахівець соціальної роботи, заклад неперервної освіти.*

Вступ. Вирішення проблем, пов'язаних із підвищенням кваліфікації фахівців соціальної роботи у закладах неперервної освіти України, має забезпечити компетентнісний підхід, який у країнах Євросоюзу й Україні прийнятий для оцінювання освітніх досягнень. Сутність компетентнісного підходу щодо підвищення екологічної культури фахівців соціальної роботи полягає у перенесенні акценту з традиційного процесу розвитку і формування у них системи екологічних знань, умінь, навичок на розвиток екологічної компетентності, що відповідає вимогам реформування системи неперервної освіти в Україні, а також сучасним підходам до цієї проблеми у європейських країнах.

Актуальність компетентнісного підходу, орієнтованого на вироблення соціальним працівником власних моделей екологічної поведінки в різноманітних ситуаціях соціальної роботи, особливо у так званих «зеленій

соціальної роботі», викликана потребою адаптації системи підвищення кваліфікації соціального працівника до особливостей його екологічного мислення, ціннісних орієнтацій його особистості, акцентуванні неперервної освіти на предметно-дієвому компоненті підвищення кваліфікації, який, на відміну від традиційного, орієнтованого на знання, передбачає не засвоєння соціальним працівником окремих екологічних знань і умінь, а оволодіння комплексною системою їхнього застосування для вирішення актуальних екологічних завдань зеленої соціальної роботи.

Компетентність соціального працівника з питань зеленої соціальної роботи невіддільна від його відповідальності у межах, що визначаються сферою його соціальної роботи і рівнем можливого безпосереднього впливу як фахівця, тобто соціальний працівник може відповідати лише за те, на що він безпосередньо впливає, і

саме у тій мірі, наскільки цей вплив глибокий (Стрельников, 2010, с. 54).

Різноманітні аспекти розв'язання проблеми екологізації соціальної роботи найбільш широко представлені у дослідженнях О. Григоренко (2020), А. Львовичіної (2004), О. Льошенко (2014), Н. Кабаненко (2004), Ю. Мосаєва (2019, 2020), В. Ніколаєвої (2009), І. Савельчук (2018), Т. Семігіної (2004, 2018), І. Сопівник (2011), Н. Тверезовської (2011), Г. Чайковської (2017, 2021) та ін., у яких сформульовано екологічні принципи сучасної соціальної роботи, теоретично обґрунтовано доцільність застосування технологій соціальної роботи екологічного спрямування тощо. Так, Н. Тверезовська і І. Сопівник (2011) дослідили екологічний складник змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів; у роботах Ю. Мосаєва (2019, 2020) виділені основні аспекти розвитку екологічної соціальної роботи в Україні, упровадження гарденотерапії в Україні; Г. Чайковською (2017, 2021) доведено ефективність методу проєктів у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників до зеленої соціальної роботи, який сприяє розвитку активної позиції здобувачів вищої освіти, формуванню у них практичних навичок, орієнтованих на виконання професійних завдань, здатності брати на себе відповідальність за стан природного й соціального середовища. Проведений нами аналіз досліджень вітчизняних і зарубіжних учених у попередніх публікаціях, присвячених технології формування екологічної компетентності студентів (Буграк, Стрельников, 2012, с. 124–129), тенденціям розвитку екологічної освіти майбутніх судових механіків у процесі їхньої професійної підготовки (Загірова, Стрельников, 2014, с. 54–59), розвитку екологічної компетентності вчителя біології та екології (Стрельников, 2010, с. 54–58), показують, що більшість науковців вказують на недостатнє вирішення проблеми підвищення кваліфікації фахівців в Україні, зокрема їхньої загальнотеоретичної підготовки до екологічного виховання молоді. Дослідження, присвячені підготовці фахівців у сфері соціальної роботи, проведені спільно із Л. Лебедик, підтверджують означену тенденцію (Лебедик, Стрельников, 2020а, с. 49–53; Лебедик, Стрельников, 2020б,

с. 6–12; Лебедик, Стрельников, 2021, с. 572–579; Лебедик, Стрельников В., Стрельников М., 2020, с. 14–91; Strelnikov, Lebedyk та ін., 2021, с. 349–351).

Зважаючи на актуальність вирішення проблеми розвитку екологічної компетентності фахівців соціальної роботи, **метою** цієї статті стало узагальнення мети й засобів підвищення кваліфікації із зеленої соціальної роботи у закладах неперервної освіти.

Завданнями дослідження стало, по-перше, виокремлення основних операційних цілей підвищення кваліфікації соціальних працівників із зеленої соціальної роботи у закладі неперервної освіти; по-друге, формулювання мети і засобів розвитку екологічної компетентності фахівців соціальної роботи у закладах неперервної освіти; по-третє, з'ясування сутності необхідних змін у змістово-процесуальних аспектах підвищення кваліфікації фахівця соціальної роботи.

Методи дослідження. Для вирішення означених завдань використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: методи системного аналізу наукової літератури з педагогіки, екології, філософії, психології, присвяченої дослідженню підвищення кваліфікації соціальних працівників із зеленої соціальної роботи для визначення понятійно-категорійного апарату, розгляду генези розвитку екологічної компетентності фахівців соціальної роботи у закладах неперервної освіти; методи причинно-наслідкового й історичного аналізу, застосовані для визначення характеристик системи підвищення кваліфікації соціальних працівників із зеленої соціальної роботи, адекватної стану сучасного суспільства; методи прямого структурного аналізу – для розгляду структури й особливостей підвищення кваліфікації фахівця соціальної роботи як системи; теоретичне узагальнення результатів дослідження з метою розкриття практичних аспектів означеної наукової проблеми.

Основні операційні цілі підвищення кваліфікації соціальних працівників із зеленої соціальної роботи у закладі неперервної освіти. Екологічна компетентність фахівця соціальної роботи передбачає знання ним основних операційних цілей використання

екології у соціальній роботі. Мета підвищення кваліфікації соціальних працівників із зеленої соціальної роботи – дати їм змогу оволодіти такими знаннями: а) природні ресурси планети є обмежені та взаємозв'язані (знищення одних має вплив на інші); б) вони впливають на рівень життя соціуму, адже розташовані на Землі нерівномірно; в) людина змінює процеси, які відбуваються у природі, активно; г) соціальні працівники мають вживати невідкладних заходів у сфері екології на перспективу, щоб зберегти для майбутніх поколінь відповідні цінності природи; д) належні дії соціальних працівників зі збереження природних ресурсів потребують значного обсягу знань із різних галузей науки і технологій; е) соціальний працівник має скористатися зростанням ролі естетичних і рекреаційних цінностей природи, яка зростає разом із рівнем соціальної активності особистості та тривалістю вільного часу; є) власне спосіб господарювання впливає на рівень життя особистості і соціуму; ж) розвиток соціуму і технологій викликає зміну способів використання природних ресурсів; з) соціальні проблеми, пов'язані з вичерпанням ресурсів, можна вирішити шляхом соціальної реклами застосування заміної сировини; и) потреби людей щодо використання продуктів харчування, енергії, мінеральних ресурсів зростають разом із збільшенням кількості населення та рівня споживання – соціально-економічний розвиток регіону залежить від ефективного використання природних і людських ресурсів, від рівня культури й технологій; к) соціальна політика у справі охорони природнього середовища зумовлена спільною дією науки й технологій, а також соціальних і політичних чинників; л) соціальна діяльність як окремих одиниць соціуму, так і колективів передбачає часто негайний економічний успіх, що стає причиною негативних змін екологічного середовища; м) соціальною проблемою стає зростання кількості населення, що веде до кількісного зменшення природних ресурсів і земельних угідь.

Соціальні працівники у зеленій соціальній роботі мають сприяти розумному використанню людьми мінеральних ресурсів, тобто такому їх використанню, щоб вони були доступними

протягом якнайдовшого часу якнайбільшій кількості людей. Екологічна компетентність фахівця соціальної роботи передбачає ефективність дій, які сприятимуть розумінню людьми екологічних проблем, зокрема, що: а) більшість мінеральних ресурсів не можна швидко відтворити, для цього потрібні десятки чи сотні років для їх відновлення; б) для подальшого успішного розвитку соціуму надзвичайно важливим чинником є захист і підвищення продуктивності ґрунту; в) може бути збережена продуктивність ґрунту завдяки відповідним агротехнічним і біологічним заходам; г) рослини і тварини є відновлюваними природними ресурсами, хоча й вони потерпають від надмірної експлуатації; д) завдяки життєвим процесам фотосинтезу, що відбуваються в рослинах, здійснюється приплив енергії до екосистеми; е) якісне і кількісне забезпечення водою є дуже важливим для рівня життя живих організмів і людини; є) якість води, яка є цінним природним ресурсом, весь час погіршується; ж) загальна кількість доступних водних ресурсів залежить від розміщення її на цій території та способів їх використання; з) розвиток і зростання кількості транспортних засобів, збільшення вільного часу людей ведуть до зменшення кількості місць рекреації; к) усі живі організми є унікальними творіннями природи, які, як і людина, зазнають впливу ентропії; л) в організмах і їхньому зовнішньому середовищі відбуваються постійні зміни; м) усі живі організми безперервно еволюціонують; н) у природі постійно відбуваються зміни матерії та енергії, тобто вона має динамічний характер; о) життя на Землі залежить від стану атмосфери, забруднення якої може змінити навіть її клімат; п) важливим для здоров'я особистості та збереження природних багатств є запобігання накопиченню шкідливих газів, радіоактивних відходів та інших шкідливих речовин.

Екологічна компетентність фахівця соціальної роботи передбачає розуміння ним того, що підвищуючи кваліфікацію із зеленої соціальної роботи, він має виробити такі уміння: а) досліджувати явища і процеси у природньому середовищі; б) висувати гіпотези зеленої соціальної роботи; в) збирати дані; г) збирати й

аналізувати матеріали для екологічних досліджень; д) порівнювати, відрізняти; е) робити висновки; є) прогнозувати зелену соціальну роботу; ж) шукати альтернативні рішення конкретних проблем зеленої соціальної роботи та оцінювати на перспективу екологічні наслідки прийнятих рішень.

Мета і засоби розвитку екологічної компетентності фахівців соціальної роботи у закладах неперервної освіти. Метою підвищення кваліфікації соціальних працівників із зеленої соціальної роботи є ознайомлення їх з такими поглядами, які вони мають реалізувати у зеленій соціальній роботі: а) сприяти протидії негативним наслідкам цивілізації можна лише спільно зусиллями усіх держав і соціумів; б) сприяти мирному співжиттю соціальних груп і націй через прищеплення терпимого ставлення до цінностей інших людей; в) прищеплювати людям моральну відповідальність за рішення, пов'язані з використанням природних ресурсів; г) поширювати у соціумі знання й культуру, які сприяють розумінню проблем природного середовища; адже визнана всім соціумом система цінностей забезпечує розумне їх використання; д) формувати громадську думку як важливий чинник контролю за способами використання природних ресурсів; е) сприяти усвідомленню людьми своїх потреб, які поділяються на психічні й біологічні; є) сприяти розвитку людиною своїх екологічних знань і ресурсів, які містять фізичні та психічні цінності; ж) стимулювати членів соціуму брати участь у реалізації політики зеленої соціальної роботи та пов'язаних з нею економічних заходів; сприяти пошуку нових, альтернативних джерел енергії.

Підвищення кваліфікації із зеленої соціальної роботи має навчити фахівців формувати у соціальних груп населення любов до рідної природи, почуття органічного зв'язку з природою, моральної відповідальності за якість навколишнього природного і соціального середовища, готовність до активної участі у заходах з охорони й поліпшення означених середовищ.

Метою будь-якого навчання є певна система знань, якої слід досягти. Метою підвищення кваліфікації соціального працівника із зеленої

соціальної роботи є формування свідомого ставлення до природи. Екологічна компетентність фахівця соціальної роботи передбачає розуміння мети зеленої соціальної роботи як формування екологічного мислення та культури населення.

Соціальний працівник, формуючи екологічне мислення різних соціальних груп населення, має розуміти, що: а) екологічне мислення складають такі елементи: конкретні переконання, ставлення й емоції, пов'язані з природним і соціальним середовищем; екологічне мислення є фрагментом соціального мислення, пов'язаним із оточуючим середовищем; б) наслідком формування екологічного мислення є екологічна культура; в) це мислення конкретної особистості є наслідком процесу соціалізації, в якому вона бере участь протягом усього свого життя; екологічне мислення – це орієнтація на бережливе ставлення до природи і встановлення рівноваги людства з природою; г) описово-технічну сферу екологічного мислення складають екологічні знання та уява, нормативно-аксіологічну сферу – система цінностей і норм екологічної етики, на яких ґрунтується «екологічна совість».

Соціальний працівник формує також екологічну уяву як здатність та уміння передбачити екологічні наслідки дій, як здатність цілісно бачити зв'язки між розвитком цивілізації і життям людей та процесами, які відбуваються у природі. Вона виявляється на практиці як уміння проєктувати екологічно безпечні дії.

Соціальний працівник діє на засадах екологічної етики, яка відповідає нормам, прийнятим у цю епоху. Рівень екологічного мислення й екологічної культури прямо залежить від освіти.

Таким чином, у закладі неперервної освіти для підвищення екологічної компетентності фахівця соціальної роботи слід підвищувати рівень його екологічного мислення, що веде до екологічної культури. Це вимагає різноманітних і скоординованих дій фахівців соціальної роботи, а разом із ними всього соціуму.

Формування екологічного мислення фахівця соціальної роботи у закладі неперервної освіти сприяє набуттю екологічної культури, яку складають такі елементи: а) уміння бачити

складність і особливість явищ природи та віднаходити в них головні закономірності й залежності; б) цілісні знання про природне середовище; в) здатність мислити логічно, гарантуючи екологічну безпеку; г) уміння відповідально діяти в природному середовищі; д) позитивні етичні позиції; е) відповідальність за охорону природного середовища.

Соціальний працівник, формуючи екологічну культуру в інших представників соціуму, має зосереджуватися на таких її складниках: а) елементах охорони природного середовища; б) природних методах охорони здоров'я: психофізичній рівновазі особистості, гармонії взаємин особистості з природою, самозахисті від стресів; в) житті у злагоді з природою, повній зовнішній і внутрішній гармонії.

Соціальний працівник має глибоко розуміти проблеми соціальної роботи з природою: а) відрізнити головні проблеми зеленої соціальної роботи від другорядних; б) збагачувати свої знання, спостерігаючи за природою; в) розуміти й вирішувати проблеми зеленої соціальної роботи, пов'язані із природним середовищем; г) брати участь у природоохоронних дослідженнях; д) оцінювати результати зеленої соціальної роботи; е) робити правильні висновки із зеленої соціальної роботи на майбутнє.

Екологічна компетентність соціального працівника у зеленій соціальній роботі передбачає вміння: а) вести спостереження в природі; б) збирати наукові дані; в) аналізувати зібраний дослідницький матеріал із зеленої соціальної роботи; г) порівнювати, відрізнити, висувати гіпотези зеленої соціальної роботи; д) робити висновки, прогнозувати; е) шукати можливі рішення проблем зеленої соціальної роботи; є) передбачати наслідки прийнятих рішень.

У соціального працівника у зеленій соціальній роботі мають бути вироблені вміння формувати у соціальних груп населення: а) почуття моральної відповідальності за природне середовище; б) готовність брати участь у зеленій соціальній роботі, яка має на меті охорону й покращення природного середовища; в) переконання, пов'язані з охороною й вивченням довкілля.

Завдання підвищення кваліфікації соціальних працівників із зеленої соціальної роботи у закладі неперервної освіти доцільно описувати в таких категоріях: а) усвідомлення – допомога різним соціальним групам і окремим особам в осмисленні глобальних екологічних проблем; б) дані – допомога соціуму в набутті інформації про проблеми природного середовища; в) позиція – формувати позитивне ставлення членів соціуму до природи й усвідомлення цінностей і мотивацій, необхідних для охорони і покращення екології; г) компетентність – набуття необхідних умінь вирішення екологічних проблем; д) діяльність – можливість активної участі соціальних працівників у вирішенні проблем довкілля.

Підвищення кваліфікації має ґрунтуватися на механізмах формування у соціального працівника готовності до зеленої соціальної роботи. Змістовними характеристиками стану готовності фахівця соціальної роботи до зеленої соціальної роботи є: а) розуміння суті екологічних проблем, їх природи і джерел розвитку; б) знання законів розвитку екологічних об'єктів; в) розуміння ролі та можливості зеленої соціальної роботи у вирішенні екологічних проблем; г) потреба особисто брати участь в охороні й захисті природного середовища, у зеленій соціальній роботі; д) прагнення організувати і проводити природоохоронні заходи; е) моральна відповідальність за свою взаємодію з природою; є) уміння проводити просвітницьку роботу щодо охорони довкілля; ж) уміння передавати іншим членам соціуму знання з екологічного захисту; з) уміння практично організувати зелену соціальну роботу щодо попередження у природі негативних екологічних явищ.

Оскільки в структурі особистості психічні новоутворення формуються внаслідок її включення у діяльність, що вимагає наявності цієї психологічної якості, слід включати соціального працівника у зелену соціальну роботу.

Актуалізація змін у змістово-процесуальних аспектах підвищення кваліфікації фахівця соціальної роботи. Стратегічним напрямом підвищення кваліфікації соціального працівника з підготовки до зеленої

соціальної роботи є спрямованість на формування культури споживання.

Практично у всіх міжнародних документах з питань екології і освіти для сталого розвитку зроблено акцент на ціннісному аспекті; у Стратегії ЄЕК ООН зазначено, що цілі освіти для гармонійного розвитку включають розширення знань, розвиток інтелекту, спеціальних навичок, формування життєвої позиції і цінностей (Стрельников, 2010, с. 54–59).

Цінності сталого розвитку – відповідальність і справедливість – мають застосовуватися не лише у сфері взаємин між людьми, а й у їхній взаємодії з Природою. Вони належать до постіндустріальних цінностей, які набувають пріоритетності «тому, що» і «після того, як...» людьми досягнута матеріальна безпека. Означена безпека передбачає задоволення соціальних, вітальних, духовних потреб особистості.

У наш час для українського соціуму пріоритетним залишається забезпечення матеріально-економічної безпеки життя людей за умов соціальної дезінтеграції і постійного розпаду системи соціальних норм, які гарантують соціальний порядок (Стрельников, 2010, с. 54–59).

Формування соціальними працівниками цінностей сталого розвитку у молоді ускладнюється не лише означеними соціально-економічними, а й педагогічними чинниками, серед яких – відсутність навчально-методичного забезпечення для зеленої соціальної роботи. Саме тому у Стратегії ЄЕК ООН значна увага приділена методам виховання. У контексті освіти для сталого розвитку ефективними і бажаними виділені дискусії, екскурсії, роз'яснення ціннісних категорій, моделювання, рольові та імітаційні ігри. Як свідчать спеціальні дослідження, серед ігор переважають ті, що тренують інтелект, пам'ять: вікторини, кросворди, ігри (Горбик, Лебедик, 2022, с. 71–75; Кльокта, Лебедик, 2018, с. 270–274; Лебедик, Стрельников В., Стрельников М., 2020, с. 155–164).

В учасників цих ігор виникають емоції і прагнення перемоги, тобто мають егоїстично-антропоцентричне спрямування. Відсутніми є співчуття, співпереживання, спрямовані на об'єкти природи. Саме на цих емоціях

ґрунтується сприйняття природи як цінності. Ігри екологічного спрямування, що передбачають рольове перевтілення, є спектаклями із заздалегідь вивченими репліками, моделями поведінки. Значно ефективнішими з цього погляду є експромтні ігри, коли учасники створюють сюжет у ході самої гри, їхні реакції виникають природно на основі досвіду, також коригуються у ході гри.

Інтерактивні, ігрові, проєктні технології є ефективними у реалізації компетентнісного підходу до зеленої соціальної роботи.

Для підвищення кваліфікації фахівців соціальної роботи важливе значення має проєктна діяльність та застосування інформаційних і комунікаційних технологій. В Україні накопичений позитивний досвід реалізації національних екологічних інтернет-проєктів. Їхнє здійснення підтверджує, що за умов належного науково-педагогічного обґрунтування зеленої соціальної роботи і спілкування з комп'ютером, можна забезпечити особистісну орієнтацію соціальної роботи, сприяти розвитку моральних, соціально й екологічно значущих, якостей особистості (Л. Лебедик, Стрельников В., Стрельников М., 2020, с. 219–223; Стрельников, 2010, с. 54–59). Ефективну підготовку фахівців соціальної роботи до роботи у інтернет-проєктах здійснюють громадські організації. В Україні діє біля 500 громадських організацій, які у своїй діяльності вирішують гострі екологічні проблеми.

Із проведеного дослідження робимо **ВИСНОВОК**, що сутність і зміст мети й засобів підвищення кваліфікації соціальних працівників із зеленої соціальної роботи у закладах неперервної освіти розкриваються так: навчити передати знання із зеленої соціальної роботи різним соціальним категоріям населення можливо, якщо соціальний працівник сам володіє цими знаннями і вміє їх самостійно використовувати. Таким чином, лише усвідомивши й осмисливши в особистому досвіді зміст зеленої соціальної роботи, соціальні працівники можуть бути психологічно готові до здійснення екологічної діяльності.

Фахівці соціальної роботи мають не лише вчити інших принципам екологічного мислення, а

й самі бути прикладом природовідповідного життя і зеленої соціальної роботи за цими принципами. А це завдання потребує зміни власних поглядів і поведінки, виховання нових ресурсозберігаючих звичок, свідомого обмеження потреб, тому є набагато складнішим і суперечливішим, ніж усі інші.

На основі певних наукових здобутків є можливість окреслити актуальні завдання, що потребують подальшого вирішення: оновлення змісту і процесу підвищення кваліфікації фахівців соціальної роботи, вироблення стратегії

інтегрованих навчальних курсів із зеленої соціальної роботи, які б не обмежувалися наданням інформації, а передбачали зміну моделей поведінки, позиції, стереотипів, розробки необхідної і різноманітної навчально-методичної літератури для соціальних працівників з питань зеленої соціальної роботи й екологічного мислення. Реалізація підвищення кваліфікації з зеленої соціальної роботи буде вимагати від кожного соціального працівника глибокої духовності, особистісного самовдосконалення.

Література

- Буграк О. М., Стрельніков В. Ю. Технологія формування екологічної компетентності студентів. *Зб. наук. статей магістрів факультету харчових технологій, готельно-ресторанного і туристичного бізнесу ПУЕТ за результатами наук. досл. 2011–2012 навч. р.* Полтава : ПУЕТ, 2012. С. 124–129.
- Горбик К. В., Лебедик Л. В. Формування екологічної компетентності соціальних працівників. *Неперервна освіта як засіб професійного зростання педагога (м. Тернопіль, Україна, 25 лют. 2022 р.). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, А. Janowski, Ф. І. Полянський, Г. І. Герасимчук, Н. Б. Стрийвус.* Тернопіль : ТОКІППО, 2022. 298 с. С. 71–75.
- Загірова О. О., Стрельніков В. Ю. Тенденції розвитку екологічної освіти майбутніх суднових механіків у процесі їхньої професійної підготовки. *Зб. наук. статей магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» ПУЕТ за результатами наук. досл. 2013–2014 навч. р.* Полтава : ПУЕТ, 2014. С. 54–59.
- Кабаненко Н. В., Семигіна Т. В. Особливості застосування екологічного підходу у практиці соціальної роботи. *Наукові записки НаУКМА. Серія Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2004. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8160/Kabanenko_Osoblyvosti_zastosuvannya_ekologichnogo.pdf
- Кльокта О. С., Лебедик Л. В. Підготовка викладачів до використання засобів формування екологічної компетентності студентів. *Збірник наукових статей магістрів. Факультет товарознавства, торгівлі та маркетингу. Факультет харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу : у 2 ч.* Полтава : ПУЕТ, 2018. Ч. 2. С. 270–274.
- Лебедик Л. В., Стрельніков В. Ю. Принципи післядипломної освіти у підготовці вчителів до управління професійним самовизначенням учнів. *Фізико-математична освіта.* 2020b. Вип. 4(26). Ч. 2. С. 6–12.
- Лебедик Л. В., Стрельніков В. Ю., Стрельніков М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: Навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.
- Лебедик Леся, Стрельніков Віктор. Інтерактивні технології навчання майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи. *Імідж сучасного педагога.* 2020a. № 4 (193). С. 49–53. URL : http://isp.poippo.pl.ua/article/view/212383/pdf_76
- Лебедик Леся, Стрельніков Віктор. Розвиток особистісно-професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної*

- компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти: збірник наукових статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2021. 656 с. С. 572–579.*
- Львовичкіна А. М. Основи екологічної психології. Київ : МАУП. 2004. 136 с.
- Льошенко О. А. Екологічна соціалізація особистості. *Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2014. С. 136–139.
- Мосаєв Ю. Теоретичні основи розвитку саденотерапії в Україні. *Актуальні проблеми саденотерапії, саденпсихології та реабілітології* : збірник тез доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 4-5 жовт. 2019 р.). За заг. ред. Шевцова А. Г. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2019. С. 65–67.
- Мосаєв Ю. В. Проблеми становлення екологічної соціальної роботи в Україні. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2020. Вип. 1(2). С. 180–189. DOI : 10.51706/2707-3076-2020-2-19
- Мосаєв Ю. В., Дерев'яно Н. П., Григоренко О. С. Методичний посібник з питань впровадження саденотерапії в Україні. Запоріжжя, ГО «НАМ НЕБАЙДУЖЕ». 2020. 40 с.
- Ніколаєва В. І. Специфіка соціологічних моделей соціальної роботи. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Збірник наукових праць ДонДУУ*. 2009. Т. X. Серія «Соціологія» Вип. 140. С. 300–305.
- Савельчук І. Б. Використання технологій зеленої соціальної роботи як механізму забезпечення сталого розвитку громади. *Соціальне підприємництво: теорія, практика та міжнародний досвід: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 18 трав. 2018 р. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», ф-т економіки та упр. Київ : КНЕУ, 2018. С. 152–155.*
- Семигіна Т. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник Академії праці соціальних відносин і туризму*. 2018. № 2. С. 11–27.
- Стрельников В. Ю. Екологічна компетентність вчителя біології та екології. *Імідж сучасного педагога*. 2010. № 1 (100). С. 54–58.
- Тверезовська Н. Т., Сопівник І. В. Екологічна складова змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2011. Вип. 159. С. 182–187.
- Чайковська Г. Використання методу проєктів у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників до реалізації завдань зеленої соціальної роботи. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22923/1/Chajkovska_conf.pdf
- Чайковська Г. Б. Проєктні технології як ефективний засіб формування екологічної культури студентів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2017. № 3. С. 106–113.
- Strelnikov V. Yu., Lebedyk L.V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. № 11 (2). С. 349–351.

References

- Buhrak, O. M. & Strelnikov, V. Yu. (2012). Technology of formation of ecological competence of students. Collection of scientific articles : PUET. 124–129. (ukr).
- Chaikovska, H. (2021). Using the project method in the professional training of future social workers to implement the tasks of green social work http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22923/1/Chajkovska_conf.pdf (ukr).

- Chaikovska, H. B. (2017). Design technologies as an effective means of forming students' ecological culture. *Scientific Notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy.* № 3. 106–113 (ukr).
- Horbyk, K. V. & Lebedyk, L. V. (2022). Formation of environmental competence of social workers. Continuing education as a means of professional growth of a teacher : TOKIPPO. 71–75 (ukr).
- Kabanenko, H. V. & Semyhina, T. V. (2004). Peculiarities of applying the ecological approach in the practice of social work. *Scientific notes of NaUKMA. Pedagogical, psychological sciences and social work series.* http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8160/Kabanenko_Osoblyvosti_zastosuvannya_ekologichnogo.pdf (ukr).
- Klokta, O. S. & Lebedyk, L. V. (2018). Preparation of teachers for the use of tools for the formation of environmental competence of students. Collection of scientific articles : PUET. CH. 2. 270–274 (ukr).
- Lebedyk, L. V. & Strelnikov, V. Yu. (2020b). Principles of postgraduate education in training teachers to manage professional self-determination of students. *Physical and Mathematical Education.* Iss. 4(26). CH. 2. 6–12 (ukr).
- Lebedyk, L. V., Strelnikov, V. Yu. & Strelnikov, M. V. (2020). Modern technologies of teaching and methods of teaching disciplines: manual for students of advanced training courses for teachers of secondary, professional (vocational), professional advanced and higher education : ASMI (ukr).
- Lebedyk, Lesia & Strelnikov, Viktor. (2021). Development of personal and professional competence of future specialists in social work. *Innovative technologies for the development of personal and professional competence of teachers in postgraduate education: a collection of scientific articles* : Sumy, 572–579 (ukr).
- Lebedyk, Lesya & Strelnikov, Viktor. (2020a). Interactive technologies of training future specialists in the field of social work. *The Image of the Modern Teacher.* № 4 (193). 49–53. http://isp.poippo.pl.ua/article/view/212383/pdf_76 (ukr).
- Loshenko, O. A. (2014). Environmental socialization of personality. Socialization and resocialization of the individual in the conditions of modern society : materials of the IV International conference (ukr).
- Lovochkina, A. M. (2004). Basics of ecological psychology : MAUP (ukr).
- Mosaev, Yu. V. Problems of formation of ecological social work in Ukraine. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work).* Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education. Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(2). 180–189. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-2-19> (ukr).
- Mosaiev, Yu. (2019). Theoretical foundations for the development of garden therapy in Ukraine. Actual problems of orthopedagogy, orthopsychology and rehabilitation : collection of abstracts : Publishing House of Khortytsia National Academy. 65–67 (ukr).
- Mosaiev, Yu. V., Derevianko, N. P. & Hryhorenko, O. S. (2020). Methodological manual on the implementation of garden therapy in Ukraine : Public Association «NAM NEBAIDUZHE» (ukr).
- Nikolaieva, V. I. (2009). Specificity of sociological models of social work. Modern social problems in the dimension of sociology of management : Collection of scientific works of Donetsk State University of Management. Series «Sociology» Iss. 140. 300–305 (ukr).
- Savelchuk, I. B. (2018). The use of technologies of green social work as a mechanism for ensuring sustainable development of the community. Social entrepreneurship: theory, practice and international experience : collection of the materials of the International scientific and practical conference : KNEU. 152–155 (ukr).
- Semyhina, T. (2018). Why does social work become green? *Bulletin of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism.* № 2. 11–27 (ukr).
- Strelnikov, V. Yu. (2010). Ecological competence of teachers of biology and ecology. *The Image of the Modern Teacher.* № 1 (100). 54–58 (ukr).

- Strelnikov, V. Yu., Lebedyk, L. V., Hura, T. V., Sysoieva, S. I., Stankevych, S. V., Shapovalova, E. V. & Avilova, O. Ye. (2021). Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. № 11 (2). 349–351 (eng).
- Tverezovska, N. T. & Sopivnyk, I. V. (2011). Ecological component of the content of the training of future social pedagogues. *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Pedagogy, psychology, philosophy*. Iss. 159. 182–187 (ukr).
- Zahirova, O. O. & Strelnikov, V. Yu. (2014). Trends in the development of environmental education of future ship mechanics in the process of their training. *Collection of scientific articles : PUET*. S. 54–59 (ukr).

DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL COMPETENCE OF SOCIAL WORK SPECIALISTS IN CONTINUING EDUCATION INSTITUTIONS

Viktor Strelnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Philosophy and Economics of Education, Poltava M. V. Ostrogradsky Academy of Continuing Education, Poltava, Ukraine, e-mail : strelnikov.poltava@gmail.com

The problems of professional development of social work specialists on the basis of the competence approach are considered. The main operational goals of environmental training in a continuing education institution are identified, which are to master the knowledge that natural resources are interconnected and limited; natural resources affect the standard of living in society, they are unevenly distributed on Earth; man is actively changing the processes that occur in nature; urgent measures must be taken in this regard to preserve the relevant values of nature resources for future generations; proper use of natural resources requires a significant amount of knowledge from various fields of science and technology; the development of society and technology is causing changes in the way natural resources are used, and so on.

The article presents the formulation of the purpose and means of development of ecological competence of social work specialists in continuing education institutions. The essence of the necessary changes in the content-procedural aspects of professional development of a specialist in social work in ecology has been clarified. In particular, it is necessary to supplement the content of environmental training with information on environmentally balanced consumption, opportunities and the need to regulate needs, positive examples of solving environmental problems at regional and local levels, including everyday life examples. The importance of encouraging, organizing and supporting activities aimed at the collection and processing of secondary raw materials, economical use of heat, electricity and water in everyday life was emphasized.

It is concluded that only by understanding and realizing from personal experience the content of advanced training in ecology, social workers can be psychologically ready to carry out environmental activities. Social workers should not only teach others the principles of environmental thinking, but also be an example of environmental activity on these principles. This task is difficult and controversial, because it requires a change in their views and behavior, conscious limitation of needs and the education of new resource-saving habits.

The actual tasks that need further solution are outlined: updating the content and process of professional development of social work specialists; development of appropriate integrated training courses, which would not be limited to the transfer of information, but involve a change of position, patterns of behavior, stereotypes; development of various necessary educational and methodological literature sources for specialists in social work devoted to ecological thinking.

Key words: advanced training, ecological competence, competence approach, social work specialist, continuing education institution.

Стаття надійшла до редакції / Received 30.05.2022

Прийнята до друку / Accepted 15.06.2022

Унікальність тексту 97,2 % (Unicheck ID10123110816)

© Стрельніков Віктор Юрійович, 2022.